

VREDNOTE VERNAKULARNE ARHITEKTURE GORENJSKE IN PREKMURJA PRI STRATEGIJI ZASNOVE DEJAVNOSTI V PROSTORU VALUES OF VERNACULAR ARCHITECTURE OF GORENJSKA AND PREKMURJE IN THE STRATEGIC CONCEPTION OF SPATIAL ACTIVITIES

ARRS števil. Z5-9275-0791-06, podoktorski projekt 2007 - 2009

povzetek

Podoktorski projekt je omogočil vpogled v že znano. Ni bil namen odkrivati nove vsebine v okviru arhitekture, namen projekta je bil ovrednotiti obstoječe stanje v Alpski in Panonski regiji z vidika novih dejavnikov v prostoru in družbi. Predvsem je bilo torišče terenskega dela in kasnejšega dela s podatki, iskanje ustreznih rešitev ali predlogov rešitev za bodoče urejanje posameznih območij (obmejna območja med Slovenijo in Avstrijo, umeščanje kmetijsko turističnih dejavnosti v naseljih) in področij (upravljanje z materiali, razumevanje starih tehnik z namenom izboljšati obstoječe tehnike vgradnje materialov, primerjava ugotovitev z ugotovitvami strokovnjakov in raziskovalcev po svetu). Poleg osnovnega dela na projektu se je z njim odprlo še mnogo sorodnih povezav in razmišljanj, ki sem jih vključil v pedagoško in strokovno delo na fakulteti (arhitekturna delavnica v Slovenskih goricah).

Obdobje dvoletnega podoktorskega projekta je smiselno omejeno in zagotavlja realizacijo v okviru objav na znanstvenih konferencah, objavo strokovnih in znanstvenih člankov ter pripravo drugih gradiv uporabnih za pedagoško in strokovno delo.

ključne besede

Razvoj turističnih dejavnosti, glina, les, Alpe, Prekmurje, Slovenske gorice, naselja, morfološke enote, scenariji razvoja

Doseženi cilji in rezultati

Rezultati projekta so bil predstavljeni na znanstvenih konferencah in objavljeni kot članki v zbornikih konferenčnih prispevkov. Rezultate o Alpskem delu projekta sem predstavil na konferenci PECSRL - The Permanent European Conference for the Study of the Rural Landscape. Konferenca se odvija v dveletnem ciklusu. V letu 2008 je bila tematika Landscapes, Identities and Development, v prevodu: Krajine, identitete in razvoj. Sodeloval sem s prispevkom, ki obravnava razpršene vernakularne strukture in možnosti razvijanja teh struktur na posameznih lokacijah v Alpah. Prispevek: Dispersed Vernacular Structures as Landscape Development Potential: The Case of the Alpine Region in Slovenia obravnava dva vzorca postavitve skupine objektov v krajini.

Prvi vzorec je izbran na območju planšarskega naselja Velika Planina. Osnovna morfološka enota je lesen objekt (staja) s pripadajočo ogrado kot osnovnim zemljiščem za postavitve objekta. Drug vzorec je Planina Zajamniki, morfološka enota je podobna, osnovni leseni objekt s minimalnim ograjenim

summary

My post-doctoral project made possible an insight into the known. Its purpose was not to discover new content in the field of architecture, but to evaluate the existing situation in the Alpine and Pannonian region from the viewpoint of new factors in space and society. The focus of the field work and later work with data was on seeking appropriate solutions or proposals for solutions to arrange particular geographical areas (border areas between Slovenia and Austria, the accommodation of agro-tourism activities within settlements) and areas of expertise (materials handling management, understanding ancient techniques by way of improving existing techniques for installing materials; comparison of findings with the findings of experts and researches worldwide). Work on the project also revealed many related links and ideas which I included in my teaching and professional work at the Faculty (architecture workshop in Slovenske gorice).

A two-year post-doctoral project period is reasonably limited and ensures realisation regarding presentations at scholarly conferences, publication of professional and research papers, and the preparation of other materials useful in teaching and professional work.

key words

Development of tourist activities, clay, wood, the Alps, Prekmurje, Slovenske gorice, settlements, morphological units, development scenarios

zemljiščem. Razlik med vzorci je več. Izraziti sta dve: oblikovanost stavbnih mas in postavitve objektov v prostoru. Obliko določa zgodovina in način uporabe objektov. Na Veliko planini so prvotno drobnico nadomestili z govedom. Tipološko je staja ločena na plašč in osrednjo sobo. Plašč ima funkcijo zaščite (mraz, veter, močno sonce, padavine); osrednja soba se nahaja v središču objekta in je namenjena počitku planšarja in je v uporabi kot delovni prostor (sir, popravilo orodja). Prenova Velike planine po II. svetovni vojni pod okriljem arh. Vlasta Kopača je gabarite staje smiselno ohranila in jih deloma spremenila v smislu izboljšanja bivalnih pogojev. Šotorasta streha je glavna lastnost objektov na Veliki planini – arhitektura streh v krajini. Osnovna ovalna oblika pritličnega objekta je bila obdelana tako, da so bile bočno izvedene zareze v maso objekta – pridobitev površin za stavbno pohištvo (vrata, okna). Kopač je uvedel še ortogonalno tlorisno obliko staje z bočnimi zarezami, v enakem smislu kot pri ovalni obliki.

Funkcija objektov na Veliki planini se je s tem spremenila, postali so bivalne enote za kratkočasno namestitev obiskovalcev

– vikendi posameznikov, nekateri objekti so v lasti podjetij in drugih organizacij. Navkljub heterogeni lastniški strukturi se objekti morfološko ne razlikujejo med seboj. Območje ohranja enovit vzorec umeščanja v prostor. Poudariti moram, da so novogradnje prepovedane, kar je dodatni razlog, da se prostorska slika območja skoraj ne spreminja. Najbolj so vidne obnove strešnih površin z zamenjavo šinklnov z novimi.

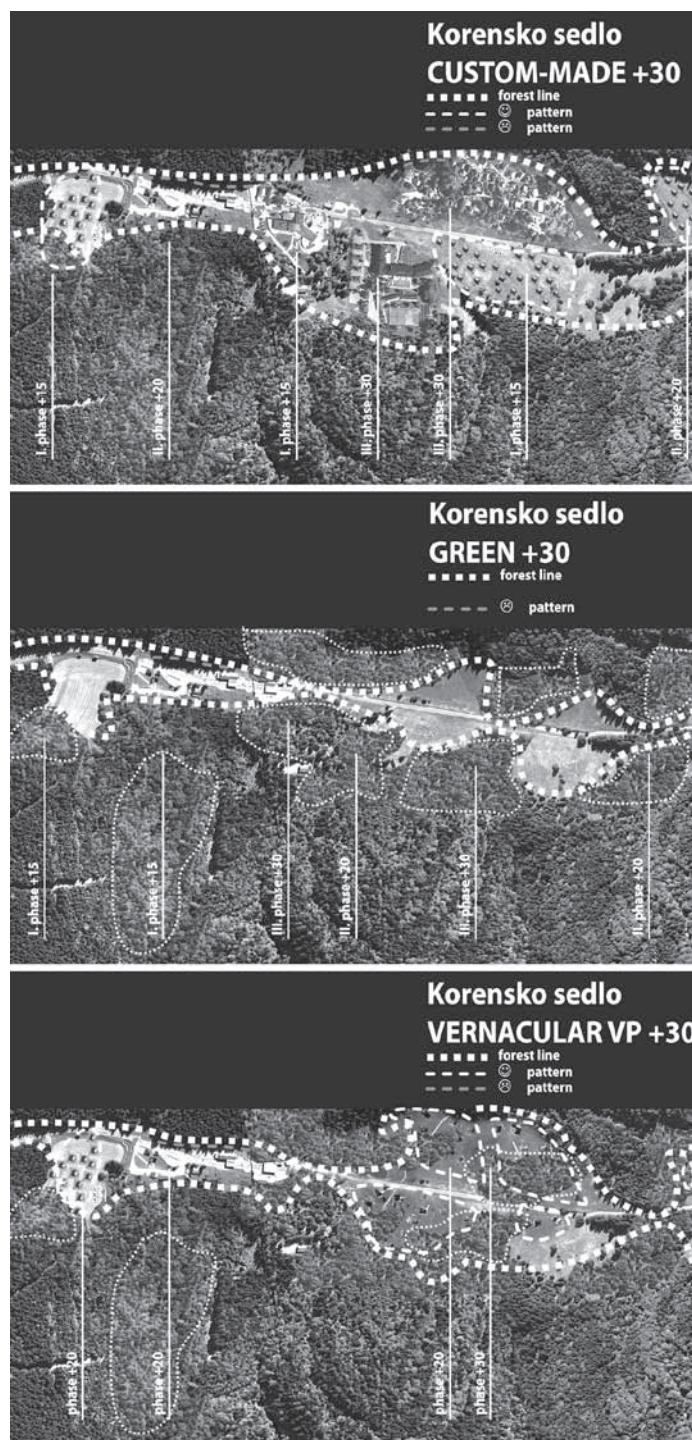
Objekti na območju Velike planine so nanizani v gruče med 5 do 15 objektov. Število in razpored objektov določajo naravni dejavniki od oblikovanosti reliefa, sestave tal, osončenosti, izpostavljenosti vetrovom in dostopnost povezovalne poti.

Oblikovanost stavbnih mas na Planini Zajamniki temelji na pravokotnem tlorisu. Objekti imajo praviloma dve etaži, pritlična je izdelana iz kamna, vse ostalo je leseno iz lesenih brun. Streha je dvokapna in izjemoma s čopi na zatrepnih straneh. Novogradenj skoraj ni, predvsem so le obnove streh in posameznih delov konstrukcije. Območje planine z objekti je manjše kot območje Velike planine. Objekti so nanizani v liniji, ki jo določa greben in pot. Objekti so relativno varni pred večjimi sunki vetra.

Oba opisana morfološka vzorca s pripadajočim vzorcem sem apliciral na novo prazno območje. Izbrano območje bilo Korensko sedlo nad vasjo Podkoren. Lokacija se nahaja v Karavankah, ima značilnosti planine – povezava z naselji v dolini, območje pašnikov in senožeti ter ista arhitekturna regija z enakimi načini obdelave materialov v vernakularni arhitekturi. Vzorca sta bila aplicirana po metodi neposrednega prenosa – iz območja v območje. Območje prelaza Korensko sedlo ima veliko razvojno kapaciteto, ki jo je potrebno smiselno ovrednotiti. Preslikava vzorcev z Velike planine oz. Planine Zajamniki nudi referenčno točko za razpravo o urejanju območja, kako urejati območja ob meji, zavzeti stališče celovitem urejanju območja z upoštevanjem potreb in možnosti (varovanje naravne in kulturne krajine, občina, lastniki zemljišč, usmeritve kmetijske politike, strategija razvoja obmejnih območij, infrastruktura, pobude investitorjev). Preslikave urejanja območja so bile simulirane v časovnih intervalih po 10 let. Ob teh preslikavah sem izdelal še možnost zelenega razvoja območja, ko se nobena razvoja politika ne izrazi, temveč so objekti in območja prepuščena svojemu lastnemu razvoju – popad objektov in zaraščanje pašnikov.

Rezultati preslikav vzorcev so zanimivi in odpirajo nova vprašanja o smotrnosti širitve naselij z uvajanjem novih satelitskih naselij brez tradicije. Ukinitvev mejnih kontrol ima različne vplive: krajše neposredno zadrževanje vozil na območju mejnega prehoda – manj izpušnih plinov; upad prometa prodaje dobrin v trgovinah na mejnih prehodih; upad obiska gostinskih objektov na lokaciji prehoda; hitrejša propadanje objektov na mejnem prehodu zaradi redkejših vzdrževalnih del na objektih (instalacije, odvodnjavanje strešin, korozija kovinskih elementov, prah na spojih). Nekateri vplivi se s primerno kmetijsko in turistično ponudbo lahko izničijo – ponovna vzpostavitev gostinske dejavnosti z omogočanjem dodatne turistične ponudbe (izposoja koles, konjeniški center, mladinski center). Prav na osnovi reciklaže obstoječih objektov z novimi vsebinami se osmisli preveritev preureditve območja

v planšarijo oz. v kmetijsko in turistično območje.

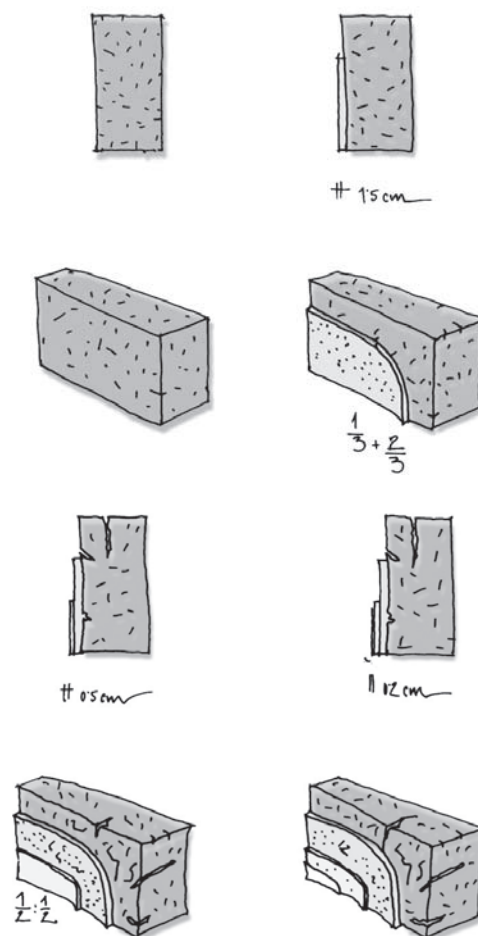

Slika 01: Vzoredna primerjava preslikave posameznih vzorcev.
Figure 01: Parallel comparison of mapping of individual patterns.

Ugotovitve in rezultate o Panonskem delu projekta sem predstavil na kongresu na Sardiniji, Mediterra 2009. Tematika predstavitve je bila glina in uporaba današnji arhitekturi. Naslov prispevka je bil Economy and common sense simple solutions from past for today and beyond. Terensko delo v okviru projekta je zajemalo fotografiranje, izmero posameznih objektov in skiciranje stanja. Ob ogledu lokacij in objektov sem ugotovil, da je vse manj tovrstnih objektov prisotnih v pravem okolju, pravo okolje razumem kot naselje oz. razpršeni objekti v prostoru. Posamezni objekti so sicer ohranjeni v neformalnih muzejih npr.: Filovci, vendar če v njih ni stalnih prebivalcev to niso stanovanjski ali drugi gospodarski objekti, temveč so to objekti nosilci kulturnih vrednot zgodovine. Vzporedno s tematiko Slovenije sem predstavil še tehnike gradnje z glino po svetu. V članku sem izpostavil potrebo po razumevanju gradiva in smislu uporabe starih gradiv v novi arhitekturi. Ob pregledu standardov in zakonodaje, veljavne na območju RS je uvajanje starih novih gradiv v konstrukcijske namene nejasno opredeljeno. Nedvomno je jasno, da je glina kot konstrukcijski material neustrezna, saj nima ustreznih odpornostnih lastnosti (potresi, vremenski pojavi). Uporabnost gline je omejena na nenosilne elemente zidu in tlakov, v prostorih za pripravo hrane glina ne zadosti pogojem čiščenja površin (HCCAP standard).

Uporabnost gline in poznavanje lastnosti uporabljenih mešanic (slama + ilovica + plevel ali glina + brinove veje) mora sodobni arhitekt poznati oz. mora imeti dostop do teh znanj prek ustreznih služb (konservatorski studii, zavodi varstva kulturne dediščine, strokovne publikacije, multimedijški portali, UNESCO,...). Diskusija v članku in ob predstavitvi na kongresu je bila plodna in zanimiva, saj so bili odzivi pozitivni v smislu, da je razumevanje gradnje v glini potrebno zaradi prenosa znanj na mlajše generacije (pedagoško delo) in strokovnjake (arhitekti, konservatorji, zgodovinarji). Standardizacija vseh procesov je razumljiva, vendar v praksi pridobi še dodatne lokalne variacije izvedbe – kulturo, kar je v današnji združeni Evropi in svetovni post industrijski unificiranosti zelo pomemben razvojni dejavnik

Poročilo o delu v letu 2007-2008 je bilo objavljeno v reviji AR 2008/1. Del rezultatov raziskave je bil objavljen tudi v obliki znanstvenega članka Šetarova, naselje ob robu prostorskega razvoja. [AR 2008/2]. V članku je bilo obravnavano naselje Šetarova in možni razvojni scenariji območja v odnosu do bližnjega mesta Lenart. Članek je rezultat kombinacije pedagoškega (arhitekturna delavnica) in raziskovalnega dela (PODR projekt). Strokovne vsebine delavnice bodo uporabljene kot smernice pri pripravi novih prostorskih dokumentov občine Lenart. Tovrstno sodelovanje štejem kot aplikacija raziskovalnega dela projekta in realizacija smernic temelječih na ugotovitvah PODR projekta.

Slika 02: Postopnost zaščite nosilnih zidov v tehniki qudad. Vsaka plast se nanaša v časovnem intervalu 3 mesecev, s tem se dosega smotrna uporaba zaščitnega gradiva (mavec, glina) in konstrukcija se odziva na klimatske pogoje letnih časov.

Figure 02: Clay, cob and earth structures rendered using qudad technique. Layers are applied in three-month intervals by which the rational use of the protective material is achieved (plaster, clay). Due to gradual implementation, the structure reacts more appropriately to seasonal climatic conditions.

Rezultati

• Pregledni znanstveni članek

ZUPANČIČ, Domen. Šetarova : naselje ob robu prostorskega razvoja = a village on the fringes of a spatial development. AR, Arhit. razisk. (Tisk. izd.). [Tiskana izd.], 2008, [Št.] 2, str. 62-71, ilustr. [COBISS.SI-ID 2268292]

• Objavljeni znanstveni prispevek na konferenci

ZUPANČIČ, Domen. Economy and common sense simple solutions from past for today and beyond. V: ACHENZA, Maddalena (ur.), CORREIA, Mariana (ur.), GUILLAUD, Hubert (ur.). Mediterra 2009, (Architettura sostenibile / documenti). 1a ed. Monfalcone: EdicomEdizioni, cop. 2009, str. 537-547, ilustr. [COBISS.SI-ID 2273156]

• Objavljeni povzetek znanstvenega prispevka na konferenci

ZUPANČIČ, Domen. Dispersed vernacular objects as landscape development potential : the case of the Alpine region in Slovenia. V: Landscapes, identities and development : book of abstracts. Lisbon; Óbidos: [s. n.], 2008, str. 162. [COBISS.SI-ID 2181252]

• Strokovna monografija

JUVANEC, Borut, ZUPANČIČ, Domen, BROJAN, Larisa, FIKFAK, Alenka. Oblikovanje prostora : smernice za pripravo in izvedbo arhitekturne in urbanistične delavnice Lenart 2008. 1. natis. Ljubljana: Fakulteta za arhitekturo, 2009. 111 str., [2] str. pril., ilustr. ISBN 978-961-6160-93-3. [COBISS.SI-ID 244729088]

• Elaborat, predstudija, študija

ZUPANČIČ, Domen. Urbanistično zazidalna preveritev predstavitev kmetijske dejavnosti iz strnjene naselja na rob naselja : strategije prostorskega razvoja Občine Bled in Gorje z urbanistično zasnovo Bleda : pripombe in predlogi za dopolnitve. Ljubljana: [D. Zupančič], 2006. 1 zv., ilustr. [COBISS.SI-ID 2089092]